GRAMMAR OF THE

SINDHI LANGUAGE

ERNEST TRUMPP

Sindhi Grammar

سنڌي گرامر

✍ علينواز سومرو

ڪمپوزنگ ۽ موڪليندڙ:
شاهنواز سومرو

Voice of Sindh E-Book
www.voiceofsindh.net
editor@voiceofsindh.net

ا ب ٻ ٿ ٽ ٺ ث ت پ ج ڄ جھ
ڃ ڇ چ ح خ د ڌ ڏ ڊ ڍ ذ ر ڙ ز س ش
ص ض ط ظ ع غ ف ڦ ق ڪ ک گ
ڳ گھ ڱ ل م ن ڻ و ھ ء ي .

پنهنجي ديس جي ٻولي درست نموني ۾ سمجهڻ ، ڳالهائڻ ۽ لکڻ جي اصولن ۽ قاعدن کي گرامر چئجي ٿو.
نوٽ :- گرامر انگريزي ٻوليءَ جو لفظ آهي، انکي سنڌيءَ ۾ ويا ڪرڻ ۽ عربيءَ ۾ **علم** صرف وَ نحو سڏجي ٿو.

اکر A Letter

الف بي جي ٻاونجاهه نشانين مان هر هڪ نشانيءَ کي اکر چئجي ٿو.

مثال- م ، ن ، ص ، و، ر وغيره .

نوٽ :- اکرن جا ٻہ قسم آهن . (1) حرف صحيح (2) حرف علت .

الف ، و ، ۽ ي اهي 3 حرف علت آهن ۽ باقي 49 اکر حرف صحيح آهن .

حرف علّت:- اُهي حرف جيڪي حرف صحيح پٺيان اچي آواز پيدا ڪن انهن کي حرف علت چئبو آهي.

لفظ A Word

لفظ ٻن يا وڌيڪ اکرن جي گڏجڻ سان جڙي ٿو.

ا س ڪ و ل اکرن ملائڻ سان لفظ " اسڪول " ٺهيو ۽ ان مان پورو مطلب نڪري ٿو.

مثال:- درگاھ ، ذوالفقار، فردوس ، مجاهد ، ڪرسي وغيره .

مثال:- پَنَ - بَڪَرَ- چاچو- چوڪر• **مثال**:- ب + ا = با. ب + و = بو (بابو)

جملو A Sentence

لفظن جو ميڙ جنهن مان ڪنهن ڳالھ بابت پوري پروڙ (خبر) پوي تہ ان کي جملو چئجي .

مثال:- 1. احمد ماني کائي ٿو.

2. گلاب ٻڪري ڪُهي ٿو.

مثال :- (1) خداوند تعاليٰ هن ڪشادي زمين جي وسيع متاچري تي هن نيري آسمان جي هيٺان پنهنجي ڪامل قدرت سان جيڪي عجائب خلقيا آهن، تن مان سندس بي انت حڪمت ، صفت ، نزاڪت ، جمال ۽ ڪمال بلڪل ظاهر آهن . (هي فقرو آهي)

اشارو: گرامر جا مکيہ ڀاڱا آهن ، 1. عِلم صرف 2. عِلم نحو.

عِلم صرف (اشتقاق- لفظن جي ٽوڙ يا چيد وارو علم) Etymology

اکرن ۽ لفظن جي بناوت بابت، جي اصول ۽ قاعدا آهن ، تن کي **علم صرف** چئبو آهي .

هن علم مان لفظن جي قِسمن ۽ انهن جي صورت ۾ جيڪا ڦيرگير ٿئي ٿي تنهن بابت خبر پوي ٿي .

عِلم نحو Syntax

نحو معنيٰ دستور يا ريت . اهي اصول يا قاعدا جن مان خبر پوي تہ جملا ڪيئن ٺاهجن ۽ جملي ۾ جدا جدا لفظن جو هڪ ٻئي سان ڪهڙو لاڳاپو آهي، انهن کي نحو چئجي .

(ڳالهائڻ جا اٺ لفظ)

1 - اسم	NOUN
2 - صفت	PRONOUN
3 - ضمير	ADJECTIVE
4 - فعل	VERB
5 - ظرف	ADVERB

6 - **حرف جر** PREPOSITION
7 - **حرف جملو** CONJUNCTION
8 - **حرف ندا** INTERJECTION

اِسم

اسم جي معنيٰ آهي **نالو•** اسم اهو لفظ آهي جو نالو هجي ڪنهن ماڻهوءَ ، ساهواري ، شيءِ ، جاءِ ، ڪم، حالت ۽ خاصيت جو.

مثال- 1 (ماڻهن جا نالا) احمد ، مظهر، فدا ، اقبال ، محمود ، رُمان ، حسنا ، رشيده حميده وغيره .
2 (ساهوارن جا نالا) گهوڙو، هاٿي ، طوطو، مور، بدڪ ، هرڻ ، شينهن ، مچر، ڪتو وغيره .
3 (شين جا نالا) ڪتاب ، قلم ، ميز ، ڪرسي ، انب ، ڪٺ ، پت ، وڻ ، قاروان ، پاڻي وغيره .
4 (جاين جا نالا) مسجد ، اسڪول ، هاسٽل ، اوطاق ، بنگلو، مندر، گهر، دڪان ، بازار وغيره.
5 (ڪمن جا نالا) لکڻ - لکٽي ، ٽيڻ - ٽيٽي ، ڪرڻ - ڪرٽي ، گهمڻ - گهمٽي وغيره .
6 (حالتن جا نالا) اميري ، غريبي ، شاهوڪاري ، تونگري ، مفلسي ، مسڪيني ، ڪنگالپ وغيره .
7 (خاصيتن جا نالا) هوشياري ، چستي ، سستي ، چالاڪي ، ٺڏائي ، ايمانداري ڪڏائي ، شرافت وغيره .

صفت

صفت جي معنيٰ آهي• **تعريف يا ساراهه بيان ڪرڻ ڪنهن اسم جي .**
صفت اهو لفظ آهي اسم جو گڻ ، اوگڻ ، قسم، انداز، مقدار، يا قد بيان ڪري .

مثال - 1 (**گڻ**) سنو، ايماندار، هوشيار، شريف ، محنتي ، ٺڪو وغيره .
2 (**اوگڻ**) خراب ، موڳو، بي ايمان ، سست ، جڏو، ٺڪو وغيره .
3 (**قسم**) طوطاپوري ، شڪارپوري ، هندوستاني، پاڪستاني، ايراني وغيره.
4 (**انداز**) هڪ ، پنج ، ٻيو ، ڏهون ، پنجاهون وغيره .

5 (**مقدار يا قد**) قد• ڊگهو، بندرو، وڏو، اوچو، وچولو وغيره .
مقدار• هلڪو، ڳورو، گهاٽو، ڇڊو وغيره.

ضمير

ضمير جي معنيٰ آهي• **اندر وارو يا لڪل يا دل** .
ضمير اهو لفظ آهي جو اسم جي بدران ڪم اچي .
مثال- آءٌ، مان ، مون ، اسان ، اسين ، تون ، توهان ، توهين ، هو ، هي ، هيءَ ، اهو، هن ، هنن ، انهن ، جو ، جيڪي ، جن ، سو ، ڪو ، ڪير، ڪنهن ، تنهن ، سي وغيره .

فعل

فعل جي معنيٰ آهي **ڪم•**
فعل اهو لفظ آهي جيڪو جملي ۾ هئڻ ، ڪرڻ ، سهڻ ، ٿيڻ ، پوڻ جي معنيٰ ڏيکاري .
مثال- (**هئڻ**) آهي ، آهن ، هو ، هئا ، هوندو ، هوندا ، هجي ، هجي ها وغيره .
(**ڪرڻ**) ڪندو ، ڪريتي ، ڪيو، ڪريتو، ڪندا ، ڪنديون ، ڪن ها وغيره .
(**سهڻ**) ماريو ويو، ڪُٽو ويو ، چيريو ويو، ڦاڙيو ويو وغيره .
(**ٿيڻ**) ٿي ، ٿا ، ٿيون ، ٿيندا ، ٿيندو، ٿينديون ، ٿيندي وغيره .
(**پوڻ**) پيو ، پوي ٿو، پوندو، پوندا وغيره.

ظرف

ظرف جي معنيٰ آهي **ٿانءُ •**
ظرف اهو لفظ آهي جيڪو جملي ۾ فعل ، صفت ۽ ٻئي ظرف سان لڳي ۽ وقت جاءِ ، ريت ، قدر ، ناڪار جي معنيٰ ڏيکاري .
مثال- (**وقت**) اڄ ، ڪالهه ، سڀاڻي ، اڳي ، پوءِ ، هاڻي ، نيٺ ، آخر وغيره .
(**جاءِ**) اندر، ٻاهر، هيٺ ، مٿي ، هِتي ، هُتي ، اتي ، جتي ، ڪٿي وغيره .
(**ريت**) هوريان ، ڏاڍيان ، مَس مَس ، هرويرو، خواه مخواه وغيره .
(**قدر**) تمام ، ڏاڍو، سخت ، گهڻو وغيره .
(**ناڪار**) نہ ، نڪو، ڪونہ وغيره .

(**هاڪار**) هائو. ها وغيره.

حرف جر

حرف جر جي معنيٰ آهي پر وارو يا زير ڏيندڙ• جُملي کي جاري رکندڙ.

حرف جر اهو لفظ آهي ، جيڪو اسم يا ضمير جي پٺيان اچي ۽ ان جو لاڳاپو ٻئي لفظ سان ڏيکاري .

مثال- وٽ ، تي ، جو ، جا ، جي ، جون ، سندو ، سندي ، سندا ، سنديون ، ۾ منجهه ، منجهان وغيره .

حرف جملو

حرف جملي جي معنيٰ آهي ڳنڍيندڙ يا جدا ڪندڙ.

حرف جملو اهو لفظ آهي جيڪو جملي ۾ ٻن لفظن ، جملي جي ٻن ڀاڱن يا ٻن جملن کي پاڻ ۾ ملائي، يا جُدا ڪري ۽ ڳنڍي ٿو يا جُدا ڪري ٿو.

مثال- تہ ، بہ ، پر، جيڪڏهن ، تنهنڪري ، ڇاڪاڻ تہ ، ۽ يا وغيره .

حرف ندا

ندا جي معنيٰ آهي **سڏ ڪرڻ**• جُملي کان نديل يعني الڳ. او! احمد هيڏانهن اچ، او! نديل يعني جملي کان الڳ بيٺو آهي.

حرف ندا اهو لفظ آهي جنهن مان سڏ ، سڌ ، خوشي ، ارمان ، عجب، ڪاوڙ جي معنيٰ ظاهر ٿئي .

مثال- (**سڏ**) او ، اڙي ، ادا وغيره .

(**سڌ**) ڪاش ، جيڪر، من وغيره .

(**خوشي**) واه واه ، سبحان الله ، الحمد لله وغيره .

(**ارمان**) افسوس ، ابول ، هاءِ هاءِ ، گهوڙا ڙي وغيره .

(**عجب**) مارِ ، بَلي ، هان وغيره .

(**ڪاوڙ**) هون ، هون هون وغيره .

نوٽ- حرف ندا جا ساڳيا لفظ ڳالهائيندڙ جي مختلف لهجي ۽ انداز جي ڪري مختلف معنيٰ ڏيکاريندا آهن . حرف ندا جي نشاني آهي (!)

(اسم جا قِسم)

اسم جا ٻہ مکيہ قسم آهن . (1) اسم ذاتي (2) اسم صفاتي.
اسم صفاتيءَ جا وري ٻہ قسم آهن . (1) اسم عام (2) اسم خاص.
اهڙي طرح اسم جا ٽي قسم آهن . 1 اسم ذات 2 اسم عام3 اسم خاص.

1- **اسم ذات** :- اهو لفظ آهي جو نالو هجي ڪنهن حالت ، خاصيت ۽ ڪم جو. **الله تعاليٰ** جي نالي ڪي ٻہ ذات چوندا آهن . جن اسمن کي ڇُهي نہ سگهجي، فقط محسوس ڪري سگهجي.

مثال- اميري ، فقيري ، تونگري ، مفلسي ، شاهوڪاري ، غريبي ، اگهائي سگهائي ، هوشياري ، بيوقوفي ، دانائي ، ناداني ، ماڻهپو، ٿڌائي ، انسانيت ، لکڻي ، پڙهڻي ، هلت چلت ، حڪمت ، ڪوشش ، آمدرفت وغيره .

2- **اسم عام**:- اهڙا نالا جن سان ڪنهن ٻہ جنس جي سيني شين کي ڇُهي سگهجي انهن کي اسم عام چوندا آهن .

مثال- ماڻهو ، مرد ، عورت ، ڇوڪرو، ڪتو ، ٻلو، شينهن ، هاٿي ، پکي ، گهوڙو، ڪبوتر، ٻلبل ، رستو، ڪتاب ، ميز، ڪٽ ، دروازو، تختو، الماڙي، مس ، پين ، ڪاغذ ، مُصلو، اُٺ وغيره .

3- **اسم خاص** :- اهڙا نالا، جن سان ڪنهن جنس جي هڪ خاص شي رکي سڏي سگهجي. يعني اسم خاص نالو آهي ڪنهن ماڻهوءَ ، خاص ساهواري ، خاص شيءِ، خاص جاءِ جو .

مثال- (**ماڻهن جا نالا**) صفر ، مظفر ، اقبال ، بهادر ، زبيده ، ساجده وغيره .
(**خاص ساهوارن جا نالا**) موتي ، پکي (ڪتن جا نالا)
راڪيٽ ، طوفان ، ذوالجناح (گهوڙن جا نالا)
(**خاص شين جا نالا**) مريم توب ، ذوالفقار" تلوار" شاليمار باغ، موتي مسجد وغيره .
(**خاص جاين جا نالا**) لکي بنگلو ، موتي مسجد ، بادشاهي مسجد ، حيدرآباد فريئر روڊ ، ڪراچي وغيره .

نوٽ - اسم عام جي ننڍڙي صورت کي **اسم تصغير** چوندا آهن .

مثال - کٽ مان کٽڙي ، ڪتاب مان ڪتابڙي ، صندوق مان صندوقڙي وغيره.

اسم جي ترڪيب

جملي ۾ ڪم آيل لفظن کي گرامر موجب حقيقتون لڳائڻ ترڪيب چئبو آهي .
اسم جي ترڪيب ڪرڻ وقت هي ڳالهيون ڌيان ۾ رکڻ گهرجن .
1 ان جو قسم 2 عدد 3 جنس 4 حالت ۽ ان جو سبب ،

مثال - واڍو انور جو ڪاٺ چيري ٿو . ”ترڪيب“
واڍو - اسم عام، جنس مذڪر ، عدد واحد ، حالت فاعلي . حالت فاعليءَ سببان چيري ٿو فعل جي.
انور- اسم خاص ، جنس مذڪر ، عدد واحد ، حالت اضافت ، ڇاڪاڻ تہ ”جو“ حرف اضافت پنيان لڳل اٿس . **جو**:- حرف اضافت.
ڪاٺ - اسم عام، جنس مذڪر، عدد واحد ، حالت مفعولي ، سببان مفعول آهي ” چيري ٿو“ **فعل** جو. **چيري ٿو**:- **فعل** متعدي = زمان حال.

ضمير جا قِسم

ضمير جا ڪل ست قسم آهن . انون ضميري نشانيون بہ آهن. جن ڪي ضمير متصل چئبو آهي.

1 - **ضمير خالص** :- ”خالص“ لفظ جي معنيٰ آهي نِج .
اهڙا ضمير جي صرف ماڻهن جي نالن بدران ڪم اچن، تن ڪي ”ضمير خالص“ چوندا آهن .
خالص جا وري ٽي قسم آهن .

(**الف**) **ضمير خالص متڪلم** - متڪلم جي معنيٰ آهي ” ڳالهائيندڙ “. اهڙا ضمير جي ڳالهائيندڙ ماڻهوءَ جي بدران ڪم اچن ، تن ڪي ”ضمير خالص متڪلم“ چئبو آهي .
مثال - آءُ ، مون ، مان ، اسين ۽ اسان .

(ب) **ضمير خالص حاضر**- اهڙا ضمير جي انهن ماڻهن جي نالن جي بدران استعمال ٿين ، جن سان روبرو ڳالهائبو آهي ، تن ڪي ”ضمير خالص حاضر“ چوندا آهن .
مثال - تون ، تو ، توهان ، توهين ، اوهان ، اوهين .

(ت) **ضمير خالص غائب** - غائب لفظ جي معنيٰ آهي ”غيرحاضر“. اهڙا ضمير جي انهن ماڻهن جي نالن بدران ڪم اچن، جن جو ذڪر هجي ، تہ انهن ضميرن ڪي ”ضمير غائب“ چئبو آهي . هي ضمير اهڙن ماڻهن لاءِ استعمال ٿيندا آهن، جي ان وقت موجود نہ هوندا آهن .
مثال - هو ، هي ، هوءَ ، اِهي ، اُهي ، هن ، هنن ، اها ، انهن ، انهيءَ وغيره .

2 - **ضمير اشارو**:- اهي ضمير جي ڪِن ٻين شين ڏانهن اشارو ڪن ، تنڪي ”ضمير اشارو“ چوندا آهن . ضمير اشاري جا بہ قسم آهن .

(**الف**) **ضمير اشارو قريب** - قريب لفظ جي معنيٰ آهي ويجهو. جيڪي ضمير ويجهن اسمن ڏانهن اشارو ڪن ، تنڪي ”ضمير اشارو“ قريب چوندا آهن .
مثال - هيءُ - هيءَ - اِجهو - اِجهي وغيره .

(ب) **ضمير اشارو بعيد** - بعيد لفظ جي معنيٰ آهي ڏور يا پراهون . اهڙا ضمير جي پري وارين شين ڏانهن اشارو ڪن، يا اشاري ڪرڻ جي ڪم اچن، ته انهن کي "ضمير اشارو" بعيد چئبو آهي .

مثال - هو- اُها - هوءَ - اهو - اهي وغيره .

3 - **ضمير مشترڪ** :- مشترڪ لفظ جي معنيٰ آهي " شريڪ ٿيل".

اهڙا ضمير جيڪي جملي ۾ فاعل يا مفعول سان شريڪ ٿي جملي کي زور ونائين، تنکي "ضمير مشترڪ" چوندا آهن .

مثال - پاڻ - خود - پنڊِ وغيره .

4 - **ضمير استفهام**:- استفهام لفظ جي معنيٰ آهي، سوال پڇڻ .

اهڙا ضمير جيڪي سوال پڇڻ جي ڪم اچن يا سوال پڇڻ لاءِ استعمال ٿين، تن کي "ضمير استفهام" چئبو آهي .

مثال - ڪير- ڪهڙو- ڇو- ڇا لاءِ - ڪنهن .

5 - **ضمير موصول** :- موصول جي معنيٰ آهي، وصال يا ميلاپ .

اهڙا ضمير جيڪي جملي ۾ ساڳئي فعل جي ٻن ڀاڱن کي پاڻ ۾ ملائين ۽ هڪ ڪري ڇڏين ، تن کي "ضمير موصول" ڪوٺبو آهي .

مثال - جو - جا - جيڪا - جنهن - جن - جيڪي - جيڪو وغيره .

6 - **ضمير جواب موصول** :- اهڙا ضمير جيڪي ضمير موصول جي جواب ۾ اچن ۽ جملي کي ڳنڍيندا هجن ، تن کي "ضمير جواب موصول" چئبو آهي .

مثال - سو - سا - سي - تنهن - تن وغيره .

١- جيڪا پين تو ڏني، سا گم ٿي ويئي .
٢- جيڪو رومال تو آندو، سو ڦاٽي پيو.
٣- هي اهو ماڻهو آهي، جيڪو (ضمير موصول) ڪالهه شهر ۾ ڏٺو هيوسين.
سو اڄ هت آيو آهي. (ضمير جواب موصول).

جيڪا ، جيڪو ، ۽ اهو، ضمير موصول جا مثال آهن ۽ سا ، سو ضمير جواب موصول جا مثال آهن.

7 - **ضمير مبهم** :- مبهم لفظ جي معنيٰ آهي " ڳجهو".

اهڙا ضمير جيڪي ڳُجهن يا لِڪل اِسمن جي بدران ڪم اچن ، تن کي "ضمير مبهم" چوندا آهن .

مثال : 1- منهنجو ڪتاب "ڪو" ڪٽي ويو. 2- هن گلاس ۾ "ڪجهه" هوندو.
1- هت "ڪي" آيل تا ڏسجن . 4- ڪالهه بازار ۾ "ڪا" عورت هئي .

نوٽ :- ضمير خالص جا ٽي قسم بيان ڪيا ويا آهن . اهي ضمير جيڪڏهن

ڇٽا پٽا جملي ۾ هوندا تہ انهن کي ”ضمير منفصل“ چئبو، پر جڏهن انهن جِون نشانيون ڪم آيل هونديون تہ انهن کي ”ضمير متصل“ چئبو. اهي نشانيون اسمن ۽ فعلن سان استعمال ٿينديون آهن ۽ حرف جر سان استعمال ٿينديون آهن.

مثال - (اسم) پٽم ، ”م“ نشاني منهنجو ضمير کي ظاهر ڪري ٿي .
(**فعل**) هيم، ”م“ آءٌ کي ظاهر ڪري ٿو.
هئاسون ، ”سون“ اسان کي ظاهر ڪريٿو.
ضمير منفصل جي نشاني حرف جر جي پنيان بہ استعمال ٿئي ٿي .
مثال - وٽم - مون وٽ .
وٽس - هن وٽ وغيره .

ضمير جي ترڪيب .

ضمير جي ترڪيب ڪرڻ وقت ان سان هي حقيقتون لڳنديون آهن .
1- ان جو قسم 2- عدد 3- جنس 4- حالت ۽ ان جو سبب .
مثال - اسلم پنهنجي دوستن کي چيو تہ هت ضرور ڪو آيل ٿو پائنجي .
پنهن ، ضمير مشترڪ ، جنس مذڪر ، عدد واحد ، حالت اضافت . ڇاڪاڻ تہ ”جي“ حرف اضافت پنيان لڳل اٿس .
ڪو ، ضمير مبهم ، جنس مذڪر، عدد واحد ، حالت فاعلي . ڇاڪاڻ تہ فاعل آهي ” آيل ٿو پائنجي “ فعل جو.

عدد

اسم يا ضمير جون صورتون ٻن عددن ۾ اچن ٿيون .
1- **عدد واحد** :- واحد جي معنيٰ آهي، اڪيلو يا هڪ .
جيڪو اسم يا ضمير اڪيلو هجي تہ ان جو عدد واحد ٿيندو.
مثال - ڪپ ، عورت ، قلم ، گهوڙو، آءٌ، تون وغيره .
2 - **عدد جمع** :- جمع جي معنيٰ آهي گهڻا يا هڪ کان وڌيڪ .
جن اسمن يا ضميرن مان هڪ کان گهڻائي ظاهر ٿئي ، تن جو عدد جمع ٿيندو آهي .
مثال - ڇوڪرا ، عورتون ، ٻڪريون ، اسين ، توهان وغيره .
نوٽ - جيڪي عدد صفت طور استعمال ٿين ، تہ انهن جا وري بہ قسم آهن .
1- **عدد شماري**- اهي عدد يا لفظ، جيڪي شمار ڪرڻ جي ڪم اچن .

مثال - هڪ ، ٻہ ، ٽي ، چار، پنج ، سؤ، پنج سؤ، هزار وغيره .

2- **عدد قطاري** - اهڙا عدد يا لفظ جيڪي دفعن ، قطارن ، يا سلسلي ۾ ڪنهن شيءِ جو نمبر ڏيکارين ، تن عددن يا لفظن کي عدد قطاري چئبو آهي .
مثال - پهريون ، ٻيو، ٽيون ، چوٿون ، پنجون ، سؤن ، هزارون وغيره .

جِنس

جنسون ٻن قِسمن جون آهن . -1

جنس مذڪر- جن اِسمن يا ضميرن مان نَر جي معنيٰ نڪرندي آهي يا جيڪي اسم يا ضمير نَر هوندا آهن، تن جي جنس مذڪر ٿيندي آهي .
مثال - مظهر، اظهر، انور، ڏڳو، ٻَڪر، ڪتولو، پلنگ وغيره .

2- **جنس مونث** - جن اِسمن يا ضميرن مان ماديءَ جي معنيٰ نڪري، تن جي جنس مونث ٿيندي آهي .
مثال - مائي ، فاطمه ، زهرا ، ڳئون ، ٻڪري ، ميز، ڪرسي ، کٽ وغيره .
نوٽ - جِنس سڃاڻڻ لاءِ سولو طريقو هي آهي تہ انکي صفت سنو يا سني لڳائي ڏسجي . جيئن تہ- سنو چوڪر، سنو گهر، يا سني مٺائي ، سني اوطاق وغيره .

حالتون

حالتون پنجن قِسمن جون آهن .
1- **حالت فاعلي** - جملي ۾ جيڪو اِسم يا ضمير، فعل جو فاعل يا ڪم جو ڪندڙ هوندو آهي ، تنهن جي حالت فاعلي ٿيندي آهي .
مثال - 1- **فدا حسين** انب ڪپي ٿو. 2- **اسين** گهر وڃون ٿا . 3- **مظهر علي** اچي ٿو. 4- **هو** گهمي ٿو.
2- **حالت مفعولي** - جملي ۾ جيڪو اِسم يا ضمير، فعل جو مفعول يا ڪم جو سهندڙ هوندو آهي ، تنهنجي حالت مفعولي هوندي آهي .
مثال - 1- مون **ڪبوتر** ڦاسايو. 2- الطاف **انب** کائي ٿو. 3- ڪاسائيءَ **ٻڪر** ڪُٺو. 4- قاسم **خط** لکي ٿو.
3- **حالت جري** - اِسم يا ضمير جي اها حالت آهي ، جنهن ۾ ٻين لفظن سان لاڳاپو ظاهر

ٿئي ، ۽ صحيح مطلب نڪري ، پر ان ۾ مالڪي ڏيکاريل نہ هجي .
مثال- 1- **ميز** تي ڪِتاب رکيو آهي . 2- **ڪبٽ** مان ڪتاب ڪڍ . 3- **هن** ڪان پري ٿي . 4- **دڪان** تان سودو وٺ .
نوٽ:- (نمايان ٽيل لفظن جي پنيان حرف جر استعمال ٿيڻ ڪري سڌو لاڳاپو بين لفظن سان ظاهر ٿئي ٿو، ۽ مالڪي بہ ڏيکاريل نہ آهي)

4- **حالت اضافت** - اِسم يا ضمير جي اها حالت آهي، جنهن ۾ واسطيدار اسم يا ضمير جو جملي ۾ ٻئي اسم سان مالڪيءَ جو لاڳاپو ڏيکاريل هجي .
مثال-1- **احمد** جوڪتاب ڪٿي آهي؟ 2- درزيءَ **قاسم** جو ڪوٽ سبيو.3- **هن** جو نالو ڇا آهي؟ 4- **پنهن** جو ڪم پاڻ ڪجي .
نوٽ :- (نمايان ٽيل لفظن جي پنيان حالت اضافت "حرف جر" اچڻ ڪري ، انهن جي مالڪي ڏيکاريل آهي.)

5- **حالت ندا** - ندا جي معنيٰ آهي سڏ ڪرڻ . جڏهن واسطيدار اسم يا ضمير کي سڏ ڪيل هوندو آهي تہ ان جي حالت ندا ٿيندي آهي .
مثال- 1- او! ڇوڪر ڪيڏانهن ٿو وڃين؟ 2- او انور! هيڏانهن اچ . 3- او! ٽانگي وارا پنهنجي هٿ تي هل . 4- اڙي سائين! معاف ڪر.
نوٽ:- حالت ندا فقط اسم جي ٿيندي آهي، ضمير جي حالت ندا نہ ٿيندي آهي.

فعل جا قِسم

فعل جا مکيہ بہ قِسم آهن .

1- **فعل لازمي**- اهڙا فعل ، جيڪي پنهنجي فاعل سان لڳل هجن ۽ انهن جو اثر ڪنهن ٻئي اسم تي نہ ٿئي، تنکي **فعل لازمي** چوندا آهن .
لازمي، " لزم " مان نڪتل آهي جنهن جي معنيٰ آهي لڳو رهڻ .
مثال - 1- ڇوڪر **ڊوڙي ٿو**. 2- بابو اتي **آهي**. 3- ٻار **روئي** ٿو. 4- اسلم وڻ تي **چڙهي** ٿو.

2- **فعل متعدي**- اهڙا فعل، جي ڏيکارين تہ فاعل ڪو ڪم ڪن ٿا ۽ انهن جو اثر ڪن ٻين اسمن تي ٿئي ٿو، تن کي فعل متعدي چئبو آهي .
مثال- 1- رشيد خط **لکي ٿو**. 2- ڪاسائيءَ ٻڪر **ڪٺو**. 3- درزي ڪپڙا **سبي ٿو**. 4- مظهر انب **کائي ٿو**.
نوٽ:- فعل لازميءَ واري جملي ۾ صرف فاعل هوندو آهي، پر متعديءَ واري جملي ۾ فاعل ۽ مفعول ٻيئي موجود هوندا آهن .
فعل متعديءَ جا وري ٽي قسم آهن .

1- **فعل متعدي معروف**- اهڙا متعدي فعل، جن جو فاعل ظاهر يا ڄاتل هجي، تہ انهن کي فعل متعدي معروف چئبو آهي .
معروف جي معنيٰ آهي "ڄاتل".
مثال- 1- ڊرائيور ڪار **هلائي ٿو**. 2- واڍو دروازو **ٺاهي ٿو**. 3- انور خط **لکي ٿو**. 4- تون ڪتاب **پڙهين ٿو**.

2- **فعل متعدي مجهول**- اهڙا متعدي فعل، جن اصل فاعل گم هجي ۽ مفعول فري فاعل واري جاءِ تي اچي، تہ اهڙن فعلن کي متعدي مجهول چوندا آهن .
مجهول جي معنيٰ آهي "اڻ ڄاتل".
مثال- 1- ڪار **هلائي ويئي**. 2- دروازو **ٺهي ٿو**. 3- ڪتاب **پڙهيو ويو**. 4- انب **کائبو**.

3- **فعل متعدي بالواسطہ**- اهڙا فعل جي ڏيکارين تہ فعل وارا ڪم فاعل پاڻ نہ، پر ٻئي کان ڪرايو آهي، تہ اهڙن فعلن کي فعل متعدي مجهول چوندا آهن .
مثال- 1- سپاهيءَ وڏيري کان چور پڪڙايو. 2- احمد ظفر کان خط لکرايو. صفر همت کان نانگ مارايو. 4- شاگردن کان ڪتاب پڙهايو ويو.
نوٽ:- فعل لازميءَ جي هڪ اهڙي صورت بہ ٿيندي آهي جنهن کي فعل اڪرترڪ چئبو آهي .

فعل اڪرترڪ- اهڙا فعل، جن جو بنياد فعل لازمي جي مصدر مان هجي پر سندن اصل فاعل گم هجي، تن کي فعل اڪرترڪ چوندا آهن .
اڪرترڪ جي معنيٰ آهي"بي فاعل".
مثال- 1- سياٽي ملبو. 2- ايندڙ سال حيدرآباد وجبو.

فعل جي ترڪيب

فعل سان هي حقيقتون ظاهر ڪرڻيون آهن .
1- ان جو قِسم 2- زمان 3- پريوگ 4- ان جو فاعل ۽ مفعول .
مثال- 1- سڪندر، دنيا کي فتح ڪرڻ جا خواب لهندو هو. **لهندو هو**- فعل متعدي معروف ، زمان ماضي مدامي ، پريوگ ڪرتري ، سندس فاعل "سڪندر اعظم" ۽ مفعول "خواب".
2- نياز علي جيئن سائيڪل ڪڍي ٻاهر نڪتو، تيئن پير کسڪي ويس .
ڪڍي- فعل متعدي معروف ، زمان ماضي معطوفي ، سندس فاعل آهي

”نياز علي“ ۽ مفعول ”سائيڪل“
(معطوفي جي معنيٰ آهي هڪ ڪم پورو ڪري پوءِ ٻئي ڪم ڪي لڳي.)
نڪتو- فعل متعدي معروف ، زمان ماضي ، پريوگ ڪرتري ، فاعل اٿس ”نياز علي“ ۽ مفعول ”سائيڪل“.
ڪسڪي ويو- فعل لازمي ، زمان ماضي مطلق ، پريوگ ڪرتري ، فاعل ”نيازعلي“ ۽ مفعول ”سائيڪل“ اٿس .

ظرف جا قِسم

1- **ظرف زمان**- زمان لفظ جي معنيٰ آهي وقت .
اهڙا ظرف جيڪي جملي ۾ فعل سان لڳن ۽ انهن مان ”وقت“ جي معنيٰ نڪري ، تن کي ”ظرف زمان“ چئبو.
مثال- هاڻي ، پوءِ ، اڄ ، سياڻي ، ڪالهه ، پرينءَ ، نيٺ ، ٻيهر، ٻيپهري ، سمهڻي ، صبوح ، شام ، منجهند ، هيڪر، وري ، ڪڏهن ، روزانو، مهيني سِر، سال بسال ، هرروز، ماهيانو، ساليانو وغيره .

2- **ظرف مڪان**- مڪان جي معنيٰ آهي ”جڳهه“ .
اهڙا ظرف جيڪي جملي ۾ فعل سان لڳن ۽ انهن مان ”جاءِ“ جي معني نڪري ، تنکي ”ظرف مڪان“ چئبو.
مثال- هيٺ ، مٿي ، اندر ، ٻاهر، هِت ، هُت ،جِت ، ڪِٿ ، هيڏي ، هوڏي، هِتي ، هُتي وغيره .

3- **ظرف تميز**- تميز لفظ جي معنيٰ آهي ” امتياز “.
اهڙا ظرف جيڪي جملي ۾ فعل ، صفت يا ٻئي ظرف سان لڳن ۽ انهن مان ”ريت“ يا ”قدر“ جي معنيٰ ظاهر ٿئي ، تنکي ”ظرف تميز“ چئبو آهي .
مثال- هوريان ، ڏاڍيان ، آهستي ، مس مس ، تمام ، جلدي ، دليون ، جانيون وغيره.

4- **ظرف نفي يا ناڪاري**- نفي لفظ جي معنيٰ آهي ” انڪار “.
اهڙا ظرف جيڪي، جملي ۾ فعل سان لڳن ۽ انهن مان ناڪار يا انڪار جي معنيٰ نڪري ، تنکي ”ظرف نفي“ چوندا آهن .
مثال- نڪو ، نہ ، نڪا ، نڪي ، ڪونہ ، مَ، ڪين وغيره .
ظرف هاڪاري:- اهڙا ظرف جن مان هاڪار جي معنيٰ نڪري.

ظرف جي ترڪيب

1- ان جو قسم 2- فعل ، صفت يا ٻئي ظرف مان ڪنهن سان لڪي ٿو.
مثال- اڄ اتي تمام گهڻو گهمسان هوندو، تنهن ڪري مان ڪين هلندس .
اڄ - ظرف زمان ، لڳي ٿو "هوندو" فعل سان .
اتي - ظرف مڪان ، لڳي ٿو "هوندو" فعل سان .
تمام- ظرف تميز، لڳي ٿو " گهڻو " صفت سان .
ڪين - ظرف نفي ، لڳي ٿو "هلندس" فعل سان .

مصدر

مصدر جي معنيٰ صادر ٿيڻ يا ڦٽڻ جي جاءِ .
ڪمن جا نالا، جن جي پڇاڙيءَ " ڻ " هجي تہ اهڙن نالن کي "مصدر" يا "اسم مصدر" چئبو آهي .
مثال- هئڻ ، اچڻ ، وڃڻ ، لکڻ ، مارڻ ، پڙهڻ ، ٻيهڻ وغيره .
نوٽ :- سڀئي زمان مصدر مان نڪرندا آهن .

امر

فعل جي صورت ، جا ڏيکاري تہ فاعل کي ڪم ڪرڻ لاءِ حڪم ڪيل يا منت ڪيل آهي تہ ان کي " امر " چوندا آهن .
مثال- لک ، پڙھ ، اچج ، ڪجو وغيره .
امر جا ٻہ قسم آهن .
1- **امر حال**- فعل جي اهڙي صورت جا ڏيکاري تہ فاعل کي فعل واري ڪم ڪرڻ لاءِ هلندڙ وقت لاءِ حڪم يا منت ڪيل آهي ، تہ ان کي "امرحال" چئبو.
مثال- لک ، لکو ، پڙھ ، پڙهو ، اچ ، اچو، ناھ ، ناهيو وغيره .
نوٽ :- امر حال ٻن عددن ۾ هوندو آهي .
1- امر حال واحد 2- امر حال جمع .

2- **امر استقبال**- فعل جي اهڙي صورت جا ڏيکاري تہ فاعل کي فعل واري ڪم
کي ايندڙ وقت ۾ ڪرڻ لاءِ حڪم يا منت ڪيل آهي، تہ ان کي
امر استقبال چوندا آهن .
مثال- لکج ، لکجو، پڙهج ، پڙهجو، ڪج ، ڪجو، وڃج ، وڃجو،
اچج، اچجو وغيره .
نوٽ :- امر استقبال بہ ٻنهي عددن ۾ هوندو آهي .
1- امر استقبال واحد 2- امر استقبال جمع .
اچج (واحد) : اچجو (جمع)

اسم مشتق (ڪردنت)

ڪردنت پنجن قسمن جا آهن .
1- **اسم فاعل**- اهڙا لفظ جيڪي ڪم جا ڪندڙ ۽ انهن جو بنياد مصدر
مان هجي ۽ اهي صفت جو ڪم بہ ڏين، تن کي اسم فاعل چوندا آهن .
مثال- لکندڙ، پڙهندڙ، ماريندڙ، ڪپيندڙ، جياريندڙ وغيره .
نوٽ :- امر واحد جي پويان "يندڙ" يا " ندڙ " ملائڻ سان امر واحد ٺهندو
آهي .
2- **اسم مفعول**- اهڙا لفظ جن جو بنياد اسم مصدر مان هجي ۽ اهي
ڏيکارين تہ ساڻن لاڳو اسمن تي يا جن اسمن بجاءِ اهو ڪم آيل هجي، تن
تي ڪو اڳ ڪم ٿيل آهي تن کي اسم مفعول چوندا آهن .
مثال- ماريل يا ماريو. لکيل يا لکيو، ڪتيل يا ڪتيو،پڙهيل يا پڙهيووغيره.
نوٽ- امر حال واحد جي پويان "يو" يا "يل" ملائڻ سان اسم مفعول ٺهندو
آهي .
3- **اسم حاليہ**- فعل جون اهڙيون صورتون جي ڏيکارين تہ فاعل هڪ ڪم
کي جاري رکندي ٻئي ڪم کي لڳو يا لڳندو، تن کي اسم حاليہ چوندا آهن .
مثال- 1- اسلم پٽ کي ماريندو، گهر ويو.
2- قاسم انب ڪائيندو، هت آيو.
نوٽ :- امر حال واحد جي پويان "ندو" يا "يندو" وجهڻ سان اسم حاليہ ٺهندو
آهي .
4- **اسم استقبال**- هن اسم مان اها خبر پوندي آهي تہ ڪم ايندڙ وقت ۾

ٿيڻو آهي .
مثال- 1- توکي وڃڻو آهي . 2- مونکي اڄ خط لکڻو آهي .
3- هن کي هن سال امتحان ڏيڻو آهي .4- هنن کي مون وٽ اچڻو آهي.
نوٽ :- امر حال واحد جي پويان"ڻو" ملائڻ سان " اسم استقبال" ٺهندو آهي 5-
ماضي معطوفي- معطوفي لفظ "عطف" مان نڪتل آهي ، جنهن جي
معنيٰ آهي " ڳنڍڻ ". فعل جون اهڙيون صورتون جيڪي فاعل جي ٻن جملن
کي پاڻ ۾ ڳنڍيين ۽ ڏيکارين تہ فاعل هڪ ڪم پورو ڪري پوءِ ٻئي ڪم کي
لڳو آهي ، ان کي ماضي معطوفي ڪوٺبو آهي .
مثال- 1- افضل پٽ کي ماري ، گهر ويو.
2- انور خط لکي ، ٽپال ۾ وڌو.
3- آءٌ چانهہ پي ، گهر ويس .
نوٽ :- امر حال واحد جي پويان "اي" ملائڻ سان ماضي معطوفي ٺهندو آهي

زمان

" زمان " جي معنيٰ آهي " وقت ". زمان فعل سان لڳندو آهي ۽ ٻڌائيندو آهي
تہ فعل وارو ڪم ڪهڙي وقت ٿيو يا ٿيندو.
مکيہ زمان هينيان آهن .
1- **زمان حال**- " حال " لفظ جي معنيٰ آهي "هلندڙ". فعل جي اها صورت
جا ڏيکاري تہ فعل وارو ڪم، هلندڙ وقت ۾ ٿئي ٿو، تنهن فعل جو "زمان حال
ٿيندو".
مثال- 1- مان اچان ٿو. 2- اهي ماني کائن ٿا .
2- **زمان ماضي**- ماضي لفظ جي معنيٰ آهي " گذريل ". فعل جي اها صورت
جا ڏيکاري تہ ، فاعل، فعل وارو ڪم گذريل وقت ۾ ڪيو آهي ، تہ ان فعل جو
زمان، "زمان ماضي" ٿيندو.
مثال- 1- تو ماني کاڌي . 2- هن وڻ وڍيو.
3- **زمان مستقبل**- مستقبل لفظ جي معنيٰ آهي " ايندڙ وقت ". فعل جي
اها صورت ، جا ڏيکاري تہ ، فعل وارو ڪم ايندڙ وقت ۾ ٿيندو، تہ ان فعل
جو زمان ، "زمان مستقبل" ٿيندو.
مثال- 1- اسلم گهر ويندو. 2- نسيما سبق پڙهندي .

4- **زمان مضارع**- "مضارع" لفظ جي معنيٰ آهي "ٻن جو ڀائيوار هئڻ".
فعل جي اها صورت ، جا ڏيکاري تہ **فعل** وارو ڪم، ايندڙ وقت يا هلندڙ وقت ۾ ٿي رهيو آهي، تنهن کي **فعل** جو "زمان مضارع" چوندا آهن .
مثال- 1- آءٌ لکان 2- هي اچي .

5- **زمان حال مدامي**- مدامي لفظ جي معنيٰ آهي "هميشہ يا دائم".
فعل جي اها صورت ، جا ڏيکاري تہ **فعل** وارو ڪم، هلندڙ وقت ۾ هميشہ پيو ٿيندو آهي ، تہ ان **فعل** جو زمان " زمان حال مدامي " ٿيندو آهي .
مثال- 1- آءٌ لکندو آهيان . 2- اسلم پٽڪو ٻڌندو آهي .

6- **زمان حال استمراري**- استمراري لفظ جي معنيٰ آهي "جاري رهڻ".
فعل جي اها صورت جا ڏيکاري تہ ، **فعل** وارو ڪم شروع ڪيل آهي يا اڃا جاري آهي ، تنهن **فعل** جو زمان "زمان حال استمراري" ٿيندو آهي .
مثال- 1- تون اڃا لکين پيو . 2- اسان ڪپڙو خريد ڪيون ٿا پيا .

7- **زمان حال متشقي**- متشقي لفظ جي معني آهي "شڪ هئڻ".
فعل جي اها صورت جا ڏيکاري تہ ، **فعل** واري ڪم جو هلندڙ وقت ۾ ٿيڻ جو شڪ آهي ، تہ ان **فعل** جو زمان " زمان حال متشڪي " ٿيندو آهي .
مثال- 1- افضل پڙهندو هوندو. 2- اسان لکندا هونداسون. 3- هُو گهر ايندا هوندا.

8- **زمان ماضي مدامي**- **فعل** جي اها صورت ، جا ڏيکاري تہ **فعل** وارو ڪم گذريل وقت ۾ هميشہ ٿيندو هو، تنهن کي "زمان ماضي مدامي" چوندا آهن .
مثال- 1- آءٌ لکندو هوس. 2- پٽيوالو ڪلاس صاف ڪندو هو.

9- **زمان ماضي استمراري**- **فعل** جي اهڙي صورت جا ڏيکاري تہ ، **فعل** وارو ڪم گذريل وقت ۾ جاري هو، تنهنجو زمان " زمان ماضي استمراري " ٿيندو آهي .
مثال- 1- مون لکيو پئي . 2- جميل ڪار هلائي پي .

10- **زمان ماضي متشقي**- **فعل** جي اهڙي صورت ، جا ڏيکاري تہ **فعل** واري ڪم جي گذريل وقت ۾ ٿيڻ ۾ شڪ آهي ، تنهن کي "زمان ماضي متشقي" چوندا آهن .
مثال- 1- مون لکيو هوندو. 2- ڇوڪرن راند ڪيڏي هوندي .

11- **زمان ماضي مطلق**- مطلق لفظ جي معنيٰ آهي " پورو ". **فعل** جي اها صورت ، جا ڏيکاري تہ **فعل** وارو ڪم گذريل وقت ۾ ٿي چڪو آهي ، تہ

ان فعل جو زمان " زمان ماضي مطلق " ٿيندو.
مثال- 1- مون پڙهيو. 2- ماڻهن ڪتو ماريو.

12- **زمان ماضي قريب**- قريب لفظ جي معنيٰ آهي "ويجهو".
فعل جي اها صورت جا ڏيکاري تہ فعل وارو ڪم ويجهڙائيءَ ۾ ٿي چڪو آهي ، تنهن جو زمان "زمان ماضي قريب" ٿيندو آهي .
مثال- 1- مون لکيو آهي . 2- ڪڪڙ آنو لاٿو آهي .

13- **زمان ماضي بعيد**- بعيد معنيٰ آهي "ڏور يا پري". فعل جي اها صورت جا ڏيکاري تہ فعل وارو ڪم گهڻو وقت اڳ ٿي چڪو آهي ، تنهنجو زمان "زمان ماضي بعيد" ٿيندو آهي .
مثال- 1- اسان پڙهيو هو. 2- واڍي ڪرسي ناهي هئي .

14- **زمان ماضي شرطيہ**- فعل جي اها صورت جا ڏيکاري تہ، فعل وارو ڪم گذريل وقت ۾ پورو ٿئي ها جيڪڏهن پيل شرط پورو ٿئي ها .
مثال- 1- آءٌ لکان ها جيڪڏهن قلم هجي ها .
2- اسلم نانگ ماري ها جيڪڏهن لٺ هجيس ها .

15- **زمان مستقبل استمراري**- فعل جي اها صورت جا ڏيکاري تہ فعل وارو ڪم ايندڙ وقت ۾ جاري رهندو،تنهن جوزمان"زمان مستقبل استمراري" ٿيندو آهي .
مثال- 1- اسان پيا پڙهنداسون. 2- ڇوڪرا راند پيا ڪيڏندا .
3- ڪير وارو ڪير آٽيندو پيو، توهان ڳڻتي نہ ڪريو.

گردان

ضمير جو قِسم	عدد واحد	عدد جمع
	مذڪر- مونث	مذڪر- مونث
ضمير متڪلم	آءٌ پيو لکندس- آءٌ پئي لکنديس	اسان پيا لکنداسون- اسان پيون لکنديوسين
ضمير حاضر	تون پيو لکندين- تون پئي لکندينءَ	توهان پيا لکندا- توهان پيون لکنديون
ضمير غائب	هو پيو لکندو- هوءَ پئي لکندي	اهي پيا لکندا- اهي پيون لکنديون

پريوگ

فعل جو فاعل يا مفعول سان جيڪو لاڳاپو هوندو آهي ، تنهن لاڳاپي کي

”پريوگ“ چوندا آهن . يعني فعل، جملي ۾ پنهنجي فاعل يا مفعول سان جنس ، عدد يا ضمير ۾ ڦرندو آهي ۽ ان لاڳاپي کي ”پريوگ“ چئبو آهي . پريوگ جا ٽي قسم آهن .

1- **پريوگ ڪرتري**- ”ڪرتري“ لفظ جي معنيٰ آهي ڪرتار، يعني فاعل سان واسطو رکندڙ. هي اهو پريوگ آهي، جنهن ۾ فعل پنهنجي ڪرتار يعني فاعل سان مقرر حقيقتن (عدد ، جنس ۽ ضمير) ۾ ڦرندو يا ملندو آهي .

مثال- (الف) فعل جو عدد ۾ ڦرڻ .

عدد واحد	عدد جمع
آءُ اچان ٿو	اسين اچون ٿا
تون اچين ٿو	توهان اچو ٿا
هو اچي ٿو	هو اچن ٿا

مثال- (ب) فعل جو جنس ۾ ڦرڻ .

مذڪر	مونث
آءُ اچان ٿو	آءُ اچان ٿي
تون اچين ٿو	تون اچين ٿي
هو اچي ٿو	هوءَ اچي ٿي

نوٽ:- هينئين قسمن جي فعل جو پريوگ ”ڪرتري“ ٿيندو آهي .

1- فعل لازمي سڀ 2- فعل متعدي مجهول سڀ 3- فعل متعدي معروف، جن جو بنياد اسم مفعول مان نہ هجي .

2- **پريوگ ڪرمڻي**- ” ڪرمڻي “ لفظ جو مطلب آهي مفعول سان لاڳاپو. فعل جو اهو پريوگ آهي جنهن ۾ فعل مقرر حقيقت (عدد ، جنس ۽ ضمير) ۾ پنهنجي مفعول سان ڦري يا ملي .

مثال- (الف) فعل جو عدد ۾ ڦرڻ .

مذڪر	مونث
مون انب کاڌو	مون انب کاڌا
تو انب کاڌو	تو انب کاڌا
هن انب کاڌو	هن انب کاڌا

مثال- (ب) فعل جو جنس ۾ ڦرڻ .

مذڪر	مونث
مون در ڏٺو	مون دري ڏٺي

تو در پڳو	تو دري پڳي
هن در پڳو	هن دري پڳي

3- **پريوگ ياوي**- ” ياوي “ لفظ جي معنيٰ آهي ”نيارو يا الڳ“.
فعل جو اهو پريوگ آهي ، جنهن ۾ فعل، پنهنجي فاعل توڙي مفعول سان مقرر حقيقتن (عدد ، جنس ۽ ضمير) موجب نہ ڦرندو آهي، تنهن کي”پريوگ ياوي“ چئبو آهي .

مثال- فعل جو فاعل ۽ مفعول جي عدد موجب نہ ڦرڻ .

عدد واحد	عدد جمع
مون ڪڪڙ کي ڪنو	اسان ڪڪڙن کي ڪنو
تو ڪڪڙ کي ڪنو	توهان ڪڪڙن کي ڪنو
هن ڪڪڙ کي ڪنو	هنن ڪڪڙن کي ڪنو

مثال- فعل جو فاعل ۽ مفعول جي جنس موجب ڦرڻ .

مذڪر	مونث
مون ڪڪڙ کي ڪنو	مون ڪڪڙ کي ڪنو
تو ڪڪڙ کي ڪنو	تو ڪڪڙ کي ڪنو
هن ڪڪڙ کي ڪنو	هن ڪڪڙ کي ڪنو

نوٽ:- اهي متعدي معروف فعل، جن جو زمان ” اسم مفعول “ مان ٺهيل آهي ۽ مفعول جي پنيان ” کي “ لفظ آهي تہ انهن جو پريوگ ياوي ٿيندو.

بيهڪ جون نشانيون

1- **ٿورو دم**- ٿوري دم جي نشاني آهي (،) .
جنهن هنڌ تي هيءَ نشاني ڏنل هجي ، اتي ٿورو ساهہ کڻي ونجي .
هينيان مثال ۽ قاعدا ڌيان ۾ رکو.

(**الف**) جڏهن ڪنهن جملي ۾ ٻہ يا وڌيڪ ساڳئي قسم جا لفظ ڪم آيل هجن تہ انهن جي وچم ٿورو دم ڏجي .

مثلاً- 1- قاسم، مظهر، الطاف ۽ فدا ميلي تي ويا .
2- اخلاق حسين ، اخلاق وارو، هوشيار، محنتي ۽ چالاڪ چوڪر آهي .
3- اسلم هينئر ٽپي ، ڪڏي ، ڪلندي گهر ويو.

(**ب**) مرتب جملن ۾ جي مداري جملا استعمال ٿيل هوندا آهن ، تن جي پنيان ٿورو دم ڏيڻ گهرجي .

مثلاً - 1- جڏهن آءُ گهر پهتس ، تڏهن پنج ٿيا هئا .
2- جيڪڏهن تون محنت ڪندين ، ته ڪامياب ٿيندين .

2- **اڌ دم**- اڌ دم جي نشاني آهي (؛)
جنهن هنڌ هي نشان هجي ، اتي ٿوري ڪان وڌيڪ ساهه کڻجي .
هيٺيان قاعدا ۽ مثال ڌيان ۾ رکو.
(**الف**) جڏهن مرڪب جملن ۾ ڪي ڌار ڌار خيالن وارا جملا هجن ، پر سندن پاڻ ۾ ڪو ظاهري خواه معنوي لاڳاپو هجي ، تن جي وچ ۾ اڌ دم ڏبو آهي.
مثلاً - 1- بادشاهه پنهنجي عقل سان ملڪ هلائي ٿو ، سپاهي ان لاءِ وڙهي ٿو، جج انصاف ڪري ٿو، ائين آهي ، تڏهن ماڻهو دنيا ۾ هلي ٿو.
(**ب**) جڏهن ٻن ڌارڌار خيالن وارا اصطلاح گڏ اچن يا اهي پاڻ ۾ واسطو رکندڙ هجن ته انهن جي وچ ۾ اڌ دم ڏيڻ گهرجي .
مثلاً - 1- ڏڻ ته ڏٽي ، نه ته وڪڻ ڪٽي ؛ وارته ڦٽي ، نه ته ڪوڙاءِ ڪٽي .

3- **دم**- دم جي نشاني آهي (:)
جتي ڪنهن ماڻهوءَ جا چيل الفاظ هوبهو لکڻا هجن ، ته انهن جي اڳيان هي دم استعمال ڪجي .
هيٺ ڏنل مثال ۽ قاعدا ڌيان ۾ رکو.
(**الف**) جنهن شيءِ جو بيان ڪجي ، تنهن شيءِ ۽ ان جي ڪيل بيان جي جي وِچ ۾ دم ڏجي .
مثلاً- ڪرسي : ڪاٺ يا لوهه جي ٺهيل آهي ، ۽ وهڻ جي ڪم ايندي آهي .
(**ب**) جڏهن شين جي فهرست يا ياداشت ڏجي ، تڏهن ياداشت وارين شين جي اڳيان دم ڏجي .
مثلاً- مون کي هي شيون ضرورت ۾ آهن : ڪوٽ ، مفلر، پينٽ ۽ سئيٽر.
(**ت**) جڏهن ڪا چوٽي يا ڪنهن جا چيل لفظ هوبهو مثال طور ڏيڻا هجن ، تڏهن انهن چيل لفظن جي اڳيان دم ڏجي .
مثلاً- شاهه صاحب فرمايو آهي : تتي ٿڌيءَ ڪاهه ، ڪانهي ويل وهڻ جي .

4- **پورو دم**- پوري دم جي نشاني آهي (.)
جتي هي نشان ڏنل هجي ، اتي چڱو وقت بيهجي ۽ ساهه کڻجي . جتي هڪ خيال وارو جملو پورو ٿئي ، اتي پورو دم ڏجي يا جتي هڪ کان وڌيڪ اهڙا جملا هجن ، جن جو پاڻ ۾ ڪوبه لاڳاپو نه هجي ، ته انهن جي وچ ۾ پورو دم

ڏيئي ڇڏجي .
مثلاً- 1- انور حيدرآباد کان واپس آيو آهي .
2- هينئر آءٌ سکر وڃان ٿو. پنجن ڏينهن کان پوءِ واپس ايندس .

-5 **سوال جي نشاني** - سوال جي نشاني آهي (؟)
جنهن هنڌ تي اهو نشان ڏنل هجي ، ته ان کي سوال پڇڻ واري لهجي سان پڙهجي ، يا جتي سوال پڇڻ مقصود هجي ، اتي هي نشان ڏجي .
مثلاً - 1- تنهن جو نالو ڇا آهي؟
2- ڇا افضل آيو آهي؟
3- ڪيڏانهن پيو وڃين؟
4- تو هيءُ حساب ڪيئن ڪيو آهي؟

-6 **ندا جي نشاني**- ندا جي نشاني آهي (!)
جنهن جاءِ تي هيءَ نشاني هجي ، اتي دل جي ڪيفيت (جهڙي به هجي) ظاهر ڪرڻ گهرجي .
مثلاً- (اچرج يا عجب) : مار، هي نانگ ته ڏسو!
(جوش) واه ڙي يار، مون کي اڪيلو ڦٿو ڪري وئين!
(ڏک) افسوس ، خادم ناپاس ٿي پيو!
(سَٽ) شل آءٌ امتحان ۾ پاس ٿيان!
(خوشي) واه واه ، اڄ ڏاڍو سنو ڏينهن ٿيو آهي!

-7 **واڪ جون نشانيون**- واڪ جون نشانيون آهن (" ")
هن جي استعمال لاءِ هي مثال ڏسو.
(**الف**) جنهن تي مضمون لکٽو هجي. ان کي واڪ جي نشانين ۾ بند ڪجي .
جئن ته ڪنهن به هڪ تي مضمون لکو: "هوائي جهاز"، "جنگ"، "حياءُ".
(**ب**) ڪنهن جو شعر، قول يا چيل لفظ بيان ڪرٽا هجن ، ته انهن کي واڪ جي نشانين ۾ بند ڪجي .
جئن ته : 1- شاهه صاحب فرمايو آهي: " تتي ٿڌيءَ ڪاهه ، ڪانهي ويل وهڻ جي " .
2- چوٿين ڪتاب ۾ لکيل آهي ته : " عضون ۾ ننڍو عضوو زبان آهي ، پر ڪيڏا نه اپ تي ڦاڙي ".

صفت جا قسم

1- **صفت وصفي**- اهڙا لفظ جيڪي اسم جو گڻ ، اوگڻ ۽ قسم وغيره ٻڌائين.
مثال- چڱو، ٻچڙو، بندرو، ماهيو، ساموندي وغيره .
2- **صفت عددي**- اهڙا لفظ جيڪي اسم جو عدد يا انداز ٻڌائين .
مثال- پهريون نمبر، چوٿون آسمان ، ستون ڪتاب وغيره .
3- **صفت ضميري**- اهڙا لفظ جيڪي ضمير جي شڪل ۾ اچي صفت جو ڪم ڏين .
مثال- ڪا ڏاچي ، اهڙو محلات .

صفت جا درجا

1- **صفت خالص**- اهو لفظ جو ڪنهن اسم جي ساراه جي پيٽ، ڪنهن ٻئي اسم سان نہ ڪري .
مثال- جهانگير عادل بادشاه هو.
2- **صفت تفصيل**- اهو لفظ جنهن مان هڪ اسم جي ساراه جي ، هڪ ٻئي سان پيٽ هجڻ بابت خبر پوي .
مثال- جهانگير شيرشاه سوريءَ کان وڌيڪ عادل بادشاه هو.
3- **صفت مبالغو**- اهو لفظ جنهن مان هڪ اسم جي ساراه جي، گهڻن اسمن سان پيٽ هجڻ بابت خبر ملي .
مثال- جهانگير، هندوستان جي سڀني بادشاهن کان وڌيڪ عادل بادشاه هو.

صفت جي ترڪيب

صفت جو اسم سان لاڳاپو ڏيکارڻو پوندو آهي تہ ڪهڙي اسم سان لڳي ٿي ۽ ان بابت ڇا ٻڌائي ٿي .

مثال

1- جهڙي نيت تهڙي مراد .
جهڙي- صفت ضميري، لڳي ٿي ”**نيت**“ اسم سان .
تهڙي- ضميري صفت، لڳي ٿي ”**مراد**“ اسم سان .

2- سنڌيءَ جو **مشهور** پهاڪو آهي تہ ،
”ڏاچي هٽي ڏهہ تہ توڏو هٽي تيرهن“.
مشهور- صفت خالص ، لڳي ٿي ”**پهاڪو**“ اسم سان .
ڏهہ - صفت عدد شماري، لڳي ٿي ”**ڏاچي**“ اسم سان .
تيرهن- صفت عدد شماري، لڳي ٿي ”**توڏو**“ اسم سان .

حرف جر جي ترڪيب

ٻڌائڻو آهي تہ ڪهڙي اسم يا ضمير سان لڳي ٿي .
مثال- هر هڪ شاگرد کي ڪلاس ۾ فضيلت سان هلڻ گهرجي .
کي- حرف جر، لڳي ٿي ”**شاگرد**“ اسم سان .
۾ - حرف جر، لڳي ٿي ”**ڪلاس**“ اسم سان .
سان- حرف جر، لڳي ٿي ”**فضيلت**“ اسم سان .

حرف جملي جي ترڪيب

ٻڌائڻو آهي تہ ڪهڙن لفظن ، جملي جي ڀاڱن يا ٻن جملن کي پاڻ ۾ ملائي ٿو.
مثال- روزا ۽ نمازون چڱا ڪم آهن ، پر خلق جي خدمت بہ نيڪ عبادت آهي .
۽- حرف جملو، ڳنڍي ٿو ٻن لفظن ”روزا“ ۽ ”نمازون“ کي .
پڻ- حرف جملو، ڳنڍي ٿو جملي جي ٻن ڀاڱن کي .
پر- حرف جملو، ڳنڍي ٿو ٻن جملن کي ”روزا ۽ نمازون پڻ چڱا ڪم آهن“ ۽ ٻيو خلق جي خدمت بہ نيڪ عبادت آهي .
بہ- حرف جملو، ڳنڍي ٿو ٻن ڀاڱن کي .

حرف ندا جي ترڪيب

ٻڌائڻو آهي تہ دل جي ڪهڙي ڪيفيت ظاهر ڪري ٿو.
مثال- مار! ڳالهہ ۾ تہ ڪجھ بہ ڪونہ هو.
مار!- حرف ندا ، معنيٰ ڏيکاري ٿو عجب جي .
افسوس! جو تنهنجا سڀ ڏور مري ويا .
افسوس! حرف ندا ، معنيٰ ڏيکاري ٿو ڏک جي .

چيد ڪرڻ

چيد ڪرڻ کي "تفريق ڪرڻ" بہ چوندا آهن .
جملي ۾ مکيہ ٽي ڀاڱا هوندا آهن . 1- فاعل 2- مفعول 3- فعل .
پهرئين ڀاڱي کي "**مبتدا**" ۽ پوين ٻن ڀاڱن کي "**خبر**" چوندا آهن .
ڪن جملن ۾ هر هڪ ڀاڱي جو وڌاءُ يا لڳ پڻ هوندو آهي ، جنهن جو احوال هيٺ ڏجي ٿو.

1- **فاعل جو لڳ**- صفاتي لفظ يا صفاتي ٽڪون، جيڪي فاعل جو وڌاءُ ڪن ٿيون يا فاعل بابت ڪجھ ٻڌائين ٿيون ، تن کي "**فاعل جو لڳ**" چئبو آهي .

مثال- 1- ڇوڪر آيو.
2- **ڪاڻٽو** ڇوڪر آيو.
3- **ڇڳو ڪاڻٽو** ڇوڪر آيو.
4- **تمام ڇڳو ڪاڻٽو** ڇوڪر آيو.
5- **سيني کان تمام ڇڳو ڪاڻٽو** ڇوڪر آيو.

ڇٽيون ٽيل صفتون يا صفاتي ٽڪون، فاعل (**ڇوڪر**) جو وڌاءُ آهن يا ان بابت ڪجھ ٻڌائين ٿيون، تنهنڪري "**فاعل جو لڳ**" آهن .

2- **مفعول جو لڳ**- صفاتي لفظ يا صفاتي ٽڪون، جيڪي مفعول جو وڌاءُ ڪن ٿيون يا مفعول بابت ڪجھ ٻڌائين ٿيون، تن کي "**مفعول جو لڳ**" چئبو آهي .

مثال- 1- مون ڏاڙهون ڪاڌو.
2- مون **پڪل** ڏاڙهون ڪاڌو.
3- مون **ڏاڍو پڪل** ڏاڙهون ڪاڌو.
4- مون **تمام ڏاڍو پڪل** ڏاڙهون ڪاڌو.

ڇٽيون ٽيل صفتون يا صفاتي ٽڪون، مفعول (**ڏاڙهون**) جو وڌاءُ ڪن ٿيون ، يا ان بابت ڪجھ ٻڌائين ٿيون ، تنهنڪري "**مفعول جو لڳ**" آهن .

3- **فعل جو لڳ**- ظرف يا ظرفي ٽڪون، جي فعل جو وڌاءُ ڪن ٿا ، سي فعل جو لڳ آهن .

مثال- 1- قاسم آيو.
2- قاسم **اڄ** آيو.
3- قاسم **اڄ سکر کان** آيو.
4- قاسم **اڄ صبح جو سوير سکر کان** آيو.

ڇٽيون ٽيل ظرف يا ظرفي ٽڪون، فعل "**آيو** " جو وڌاءُ ڪن ٿيون يا ان بابت

ڪجهه ٻڌائين ٿيون ، تنهنڪري اهي **”فعل جو لڳ“** آهن .

مفرد (simple) **جملن جو ڇيد**- مفرد معنيٰ ”اڪيلو يا اڇڙو“. يعني سولو رواجي جملو.

مثال- 1- اڄ رات هن بهادر سپاهيءَ هڪ ٿلهو متارو چور پڪڙيو.

2- هن ڪاري رنگ واري چوڪر اسانجي باغ مان اڄ پڪل انب پٽيا.

فاعل	فاعل جو لڳ	مفعول	مفعول جو لڳ	فعل	فعل جو لڳ
مبتدا		**خبر**			
1- سپاهي	هن بهادر	چور	هڪ ٿلهو متارو	پڪڙيو	اڄ رات
2- چوڪر	هن ڪاري رنگ واري	ڏاڙهون	ڪيترائي پڪل	پٽيا	اسانجي باغ مان اڄ

سمجهاڻي- فعل چوندي فعل واري خاني ۾ رکجي . فاعل چوندي فاعل واري خاني ۾ رکجي . مفعول چوندي مفعول واري خاني ۾ رکجي . تنهن کان پوءِ فاعل سان واسطو رکندڙ صفتون يا صفاتي ٽڪون، مفعول سان واسطو رکندڙ صفتون يا صفاتي ٽڪون ، فعل سان لڳندڙ ظرف يا ظرفي ٽڪون ڳولي هر هڪ جي لڳ واري خاني ۾ لکجن .

مرڪب (compound) **جملن جو ڇيد**- مرڪب معنيٰ ”ڳنڍيل“ ، يعنيٰ ٻه يا وڌيڪ جملا، جن مان هر هڪ پنهنجي جدا معنيٰ ڏيکاري ۽ هڪ ٻئي تي مدار رکندڙ نه هجن .

1- احمد اڄ بازار مان ڪپڙا خريد ڪيا ۽ مون ڪتاب ورتا .

2- اڄ مون وٽ پار جا مهمان آيا آهن، تنهنڪري آءُ حيدرآباد ڪونه ويندس .

فاعل	فاعل جو لڳ	مفعول	مفعول جو لڳ	فعل	فعل جو لڳ
مبتدا		**خبر**			
احمد مون	---------------- ------------	ڪپڙو ڪتاب	---------- ---------- --	خريد ڪيو ورتا	اڄ بازار مان
مهمان آءُ	پار جا	---------------- ------------	---------- ----------	آيا آهن ويندس	اڄ مونوٽ حيدرآباد ڪونه

مرتب (complex) **جملن جو ڇيد**- مرتب معنيٰ ”ترتيب وار“.

هن جملي ۾ هڪ خاص جملو ۽ ٻيا ٻه چار جملا متس مدار رکندڙ گڏجي ڪتب ايندا آهن .

1- هي پير مرد شخص ، جنهن ڪالهه مون کي پنج روپيه ڏنا هئا ، سو اج وري هت آيو آهي .

2- هن چور، جنهن پر سال منهنجي گهر کي ڪاٽ هنيو هو، تنهن اج وري احمد جي گهر جي چوري ڪئي .

مبتدا		خبر			
فاعل	فاعل جو لڳ	مفعول	مفعول جو لڳ	فعل	فعل جو لڳ
شخص جنهن	هي پير مرد جنهن ڪالهه مونکي 5 روپيه ڏنا هئا	--------- روپيه	---------------- پنج ، مونکي	آيو آهي ڏنا هئا	وري اج هتي ڪالهه
چور جنهن	هن، جنهن پر سال منهنجي گهر کي ڪاٽ هنيو هو.	هن ڪاٽ- گهر	---------------- منهنجي کي	ڪئي آهي هنيو هو	اج وري پر سال

سنڌي محاورا

محاورو	معنيٰ	محاورو	معنيٰ
ڪن پرڻ	برغلائڻ	پشيمانيءَ جا ڳوڙها وهائڻ	شرمندو ٿيڻ
ڏيل ڏارڻ	ڪنبڻ	وايون ٻتال ٿيڻ	وائڙو ٿيڻ، منجهي پوڻ
ورتاءُ ڪرڻ	هلت يا سلوڪ ڪرڻ	هلچل مچي وڃڻ	شور ٿيڻ
ڪمر ڪشي ٻيهڻ	همت سان تياري ڪرڻ	تند تنوارڻ	ياد ڪرڻ
ڪنڌ نائڻ فروغ ڏيارڻ نجات حاصل ٿيڻ	پيش پوڻ ترقي ڪرائڻ ڇوٽڪارو ملڻ	دل ۾ تير وانگر چڀڻ هضم ڪرڻ عيد ملهائڻ	گهرو اثر ڪرڻ ڦٻائي وڃڻ خوشي ڪرڻ

نالو نشان نہ هجڻ	بلڪل ختم ٿي وڃڻ	دان ڏيڻ	خيرات ڏيڻ
دل جا دروازا کولڻ	دل ڪشادي ڪرڻ	دولت اڏائڻ	فضول يا اجايو خرچ ڪرڻ
چڪريون ڪائڻ	مقابلو ڪرڻ	جلوه پسائڻ	ديدار ڪرائڻ
غصي ۾ لال ٿيڻ	سخت ڪاوڙجڻ	هٿ پير لهڻ	ويامڻ
ٻاڦ ٻاهر نہ ڪڍڻ	راز نہ کولڻ	سينو ساهڻ	مقابلو ڪرڻ
من ماري ميڻ ڪرڻ	نماڻو ۽ حليم ٿيڻ	هٿ پير هڻڻ	ڪوشش ڪرڻ
ساهه گهورڻ	صدقو ٿيڻ، اول گهول وڃڻ	نظر انداز ڪرڻ	درگذر ڪرڻ
اکيون کلڻ	خبر پوڻ	ڏيل ڏهيءَ ۾ وجهڻ	نقصان ۾ وجهڻ
ڪوسو واءُ لڳڻ	تڪليف پهچڻ	گهيرٽ اچڻ	نند جا ڍڪر اچڻ
پير ڌوئي پيئڻ	گهڻي عزت ڪرڻ	حڪم اکين تي رکڻ	مڃڻ
ڪانگ اڏائڻ	انتظار ڪرڻ	رات وهائڻ	رات جاڳندي گذارڻ
هاڙهي هاڪ پوڻ	ملڪان ملڪ مشهور ٿيڻ	دنگ رَهجي وڃڻ	حيرت ۾ پئجي وڃڻ
سات ڏيڻ	مدد ڪرڻ	ٻاڻ خالي ٿيڻ	سچ ٿيڻ
اڻ ڏنا آر ڪرڻ	بي قاعدي انگل ڪرڻ	جاڙي جاڙيءَ سان نہ ملڻ	سخت تڌ ٿيڻ
هاڙهو هڻڻ	اجايو ڪم ڪرڻ	سامهو ڪان ٻاهر نڪرڻ	بي شناس ٿيڻ
عقل خطا ٿيڻ	منجهي پوڻ، هوش نہ رهڻ	اکين تي پردا چڙهڻ	پتو نہ پوڻ
واڪون ورائڻ	موٽڻ جي ڪرڻ	ٿاب پوڻ	سجايو ٿيڻ
ڏڏل ڪير ٿٽين پوڻ	اڻ ٿيٽي ڳالهه تي پوڻ	زبان تي لغام هڻڻ	زبان کي روڪڻ
چپن تي چنو هڻڻ	خاموش رهڻ	سندرا ساهڻ	تياري ڪرڻ
پيراندي نصيب ٿيڻ	ويجهڙائي حاصل ٿيڻ	مامري پوڻ	تڪليف ۾ پوڻ
فلڪين ڦالڙيون وجهڻ	انتظار ڪرڻ	لوپڙيون ڏيڻ	دبائڻ
لقب لائڻ	عيب ڏيڻ	آسون پڄڻ	نااميد ڪرڻ
سام پوڻ	پناه ۾ اچڻ	ساهه ۾ سانڍڻ	پيارو گهرڻ
چشمن تي چاڙهڻ	خوشيءَ مان قبول ڪرڻ	واجهه وجهڻ	تاڙڻ
هٿ تنگڻ	پنڻ - گهرڻ	ٿڌو ڪٽائڻ	پاڙون ختم ڪرڻ
تريءَ تيل نہ لائڻ	نہ ٻاسڻ - الي وڃڻ	وار ونگو نہ ٿيڻ	ڪوبہ نقصان نہ پهچڻ
حوصلا خطا ٿيڻ	منجهي پوڻ ، هوش نہ رهڻ	ڪِني ڪرڻ	پرجهه وڃائڻ

واحد - جمع

واحد	جمع	واحد	جمع
سبب	اسباب	خُلقُ	اخلاق
نتيجو	نتائج	نقش	نقوش- نقائش
آفت	آفات	استاد	اساتذه
وزير	وزراء	امير	امراء
اسير	اسراء	فعل	افعال
سبق	اسباق	مُلڪ	ممالڪ
لقب	القاب	روح	ارواح
ادب	آداب	سر	اسرار
جنس	اجناس	موج	امواج
عمل	اعمال	غريب	غرباء
فقير	فقراء	شريف	شرفاء
اديب	ادباء	حڪيم	حڪماء
وارث	ورثاء	طالب	طلباء
عالم	علماءُ	جاهل	جهلاء
شعر	اشعار	شاعر	شعراءُ
نصيحت	نصائح	خصلت	خصائل
جوهر	جواهر	مقصد	مقاصد
موقع	مواقع	بندوق	بناديق
صندوق	صناديق	قنديل	قناديل
تقدير	تقادير	عيب	عيوب
فيض	فيوض	ساحل	سواحل
عالم	علماء	قبيلو	قبائل
منظر	مناظر	سلطان	سلاطين
دفتر	دفاتر	مسئلو	مسائل
قوت	قويٰ	رسم	رسوم
حق	حقوق	عهد	عهود
نفس	نفوس	فائدو	فوائد
قاعدو	قواعد	مصيبت	مصائب
فڪر	افڪار	اثر	اثرات

مطلب	مطالب	دين	اديان
غرق	اغراق	مسئلو	مسائل
جزيره	جزائر	حجره	حجرات
فن	فنون	فضيلت	فضائل
محفل	محافل	حوض	حياض
نوع	انواع	رفيق	رفقاء
موت	اموات	قطار	اقطار
خَلَق	خلائق	فائدو	فوائد

لفظ ۽ انهن جا ضد

لفظ	ضد	لفظ	ضد
اوت	موت	اول	آخر
اندر	ٻاهر	حق	باطل
خادم	مخدوم	فاعل	مفعول
روشني	اونده	ظاهر	باطن
اعليٰ	ادنيٰ	امير	غريب
رحمت	زحمت	ترقي	تنزلي
رات	ڏينهن	علم	جهل
مرشد	مريد	بهار	خزان
بري	بحري	طالب	مطلوب
تقدير	تدبير	سفيد	سياه
اتفاق	نفاق	شاه	گدا
سست	چست	انصاف	ظلم
صغير	ڪبير	اصغر	اڪبر
ابتدا	انتها	سڪار	ڏڪار
مفرد	مرڪب	باقي	فاني
حلال	حرام	ڪمال	زوال
وصال	فراق	قريب	بعيد
عزت	ذلت	عرش	فرش
ارض	سماء	رنج	راحت

خير آسان موت	شر دشوار حياتي	وحدت داناءُ ارزان	ڪثرت نادان گردان

اشتقاق (لفظن جي ٽوڙ يا ڇيد وارو علم)

1- ڪنهن لفظ جو اصل ۾ اوسر.
2- لفظن جي بڻ بنياد جو سائنسي اڀياس

لفظ	اشتقاق	معنيٰ
بيڪار	(بي + ڪار)	نڪمو
گلستان	(گل + آستان)	گلن جي جاءِ
جستجو	(جست + جو)	ڳولا، ڪوشش، سعيو
بالادست	(بالا + دست)	مٿانهون
دل شڪني	(دل + شڪني)	دل ڀڃڻ
بانيڪار	(باني + ڪار)	ڪم جو اڳواڻ
ناتوان	(نا + توانتن)	لاچار
گوشه نشين	(گوشه + نشتن)	اڪيلو، خلوت پسند
زبردست	(زبر + دست)	مٿاهون ، زور وارو
رهزن	(ره + زدن)	ڦورو، لٽيرو
هوشيار	(هوش + يار)	سياڻو
اپائٽهار	(اپائڻ + هار)	پيدا ڪندڙ
ڪاريگر	(ڪاري + گر)	ڪم ڪندڙ
قربان گاهه	(قربان + گاهه)	صدقي ڪرڻ جي جاءِ
شرمندگي	(شرم + آمدن)	شرم اچڻ
نادان	(نا + دانستن)	بي سمجهه
رومال	(روءِ + ماليدن)	منهن صاف ڪرڻ وارو ڪپڙو
هردلعزيز	(هر + دل + عزيز)	مقبول
آبروءِ	(آب + روءِ)	عزت
خوشامد	(خوش + آمدن)	آجيان ڪرڻ
خوبصورت	(خوب + صورت)	سهڻو
دلگير	(دل + گير)	پريشان
شاباش	(شاد + باش)	داد ڏيڻ
مٺ گهرو	(مٺ + گهرڻ)	بدخواه

پروردگار	(پروردن + گار)	پالينڌڙ
دنيا دار	(دنيا + داشتن)	شاهوڪار
همدرد	(هم + دردن)	خيرخواه
پرستان	(پري + آستان)	پرين جي رهڻ جي جاءِ
پيرسن	(پير + سن)	وڏي عمر وارو

عربي ٻوليءَ ۾ ڪل ٢٨ حرف ٿيندا آهن، جن مان ١٤ حروف شمسي ۽ ١٤ حروف قمري آهن، جي هيٺ ڏجن ٿا.

حروف قمري : ا ـ ب ـ ج ـ ح ـ خ ـ ع ـ غ ـ ف ـ ق ـ ڪ ـ م ـ و ـ ھ ـ ي •

حروف شمسي : ت ـ ث ـ د ـ ذ ـ ر ـ ز ـ س ـ ش ـ ص ـ ض ـ ط ـ ظ ـ ل ـ ن •

نوٽ :- قمري اکر جي اڳيان جيڪو **ال** ڏبو آهي، اُهو اُچاريو به ويندو آهي. جيئن، **شَمۡسُ الۡعُلَماءُ**.

شمسي اکر جي اڳيان جيڪو **ال** ڏبو آهي، اُهو اُچاريو نه ويندو آهي. جيئن، **شَمۡسُ الدِّيۡنُ**.